

същественото — органичната връзка с нашия национален живот.

Би могъл да възникне въпросът — не се ли поставят „Старопланински легенди“ прекалено високо в сравнение с останалите Йовкови творби? Не се ли подценяват шедьоври от ранга на „Вечери в Антимовския хан“ или „Ако можеха да говорят“, където творческото умение на писателя се проявява в обратна посока — да се внуши скритият патос на ежедневието, да се потърсят в прозаичния делник същите духовни ценности, които „Легендите“ извличат от изключителни хора и събития? В книгата на Иван Сарандев такава опасност не съществува. Изследването се движи в ъгъла в света на „Легендите“, отчитайки най-вече отличителното в тях, без оценъчна съпоставка с другите Йовкови книги. Същевременно обаче то набелязва и някои от онези черти, които характеризират художника в цялото му творчество и определят толкова характерното единство на Йовковия свят.

„В света на „Старопланински легенди“ прониква във всички пластове на художественото произведение — от тематичните проблеми и жанровите особености през композиционната цялост на сборника до отделните творби с неповторимите въпроси за структурата, авторското присъствие, пространствено-временната перспектива, художествената функционалност на езиковите форми. Пресичайки обаче различните нива на „Легендите“, изследването запазва постоянно собственото си ниво и — което е особено важно — неизменно се поддържа към възприетия в началото тон на изложение. Гласът на изследователя във „В света на „Старопланински легенди“ — това е глас на интимно съприживяване на художественото произведение. Към такава преживяване, към откриване на нови значения и извори на непосредствено въздействие в крайна сметка водят и най-детайлизираният наблюдения в книгата.

Особено следва да се подчертае тезата на Иван Сарандев за монолитната духовна същност на Йовковите герои. Тя ще заеме мястото си в контекста на съвременните литературоведски изследвания за психологизма на писателя, за духовното раздвоение на някои от героите му, за първите появи на темата за отчуждението в нашата литература. Пионери на тази тема в българската белетристика са съвременници на Йовков, някои от тях — значители художници. Авторът на „Старопланински легенди“ обаче, както се сочи в изследването, остава встрани от тях. При цялата мащабност на психологическите си откровения Йовков не престава да бъде защитник на духовно единната личност. Колебанията, паденията или просветленията, острите вътрешни сблъсъци на героите му са далече от отчуждението — те остават „завършени личности, изсечени от монолитни блокове, без пукнатините на раздвоението на нестабилната къснобуржоазна личност“ (с. 98). С това Йовков продължава трайна традиция в бъл-

гарското изкуство на словото, която въпреки променения и усложнен подход към човека дава плодове и десетилетия след него, например в романите на Димитър Талев.

Естествено при тъй подробното навлизане в един художествен свят някои конкретни пресенки могат да събудят възражения. Мисля, че анализът на „Най-вярната стража“ твърде силно набляга върху националните въпроси и в резултат етичната проблематика е останала в сянка. Защото наред с хайдутина Косан авторът не по-малко, а във финала и повече дарява с царствена осанка и хаджи Емин. Сблъсъкът между тези сили може не толкова отвежда към пробуждането на раята, колкото ги изравнява вътре в рамките на робския свят. Хаджи Емин, независимо че действа с правата и по правилата на поробителя, също се издига по човешки високо — със способността си да оцени достойнствата на противника си, да усети силата му, да забрави, че е роб, да се замисли за него като за равен. Това отвежда Йовковото изображение по-дълбоко в човешкоестинната сфера на отношенията, отколкото в националносторическата.

Може би е било необходимо и известно конкретизиране на иначе великоплетното обобщение за ролята на Балкана в живота на героите от „Старопланински легенди“. В това отношение един по-конкретен анализ например на „Юнашки глави“ би довел до повече наблюдения за това, как е бил „моделиран българският национален характер“ (с. 93).

За първи път в нашата наука се прави така обстоен преглед на оценките, които Йовкова книга е получила у нас и в чужбина. И се оказва, че въпреки голямата компетентност и проникновеност на някои от тях към „Старопланински легенди“ трябва да се пристъпва отново, с постоянно обновяваща се литературоведска апаратура. Книгата на Иван Сарандев отговаря на тази задача — с многото новооткрити тайни на Йовковия шедьовър, с всестранното им осветление, с рядко постигнатото единство между литературноисторическия и теоретическия подход към художествената творба. „В света на „Старопланински легенди“ е нова, широка крачка напред в придвижването на българската наука към света на „Старопланински легенди“.

Бистра Ганчева

ROMANE IM 20. JAHRHUNDERT. USA, England, Frankreich, BRD, Akademie-Verlag Berlin, 1980, S. 200 (РОМАНИ НА 20 ВЕК. САЩ, Англия, Франция, ФРГ. Академи-ферлаг, Берлин, 1980, с. 200)

Основание да разглежда литературите на развитите капиталистически страни заедно в един сборник съставителят Гюнтер Клоц намира в следните обективни факти от обществения им развитие. Положението на работническата класа в тези страни е подобно, нейните врагове и управляваните от тях икономически

и политически институции са на почти еднаква степен на развитие, а силите, борещи се срещу монополите, преследват подобни стратегии за постигане на обществени промени. Западните страни притежават и редица общи исторически обусловени характерни страни, като например парламентаризъм и участие в коалицията срещу Хитлер (с изключение на ФРГ). По изброевите точки съществуват принципи прилики, неизключващи различия, които са особено важни при очертаване на специфичните особености на националното развитие в рамките на обществото, а оттук и в литературата. Различия се откриват и в исторически несъпадащите пътища на икономическо и политическо развитие на отделните страни, и в неравномерния им дял в империалистическото разделение на света, но преди всичко в различната сила и особеностите на борбата за революционни преобразования. Докато в Англия и ФРГ в антиимпериалистическата борба доминира социално-реформистско (социал-демократическо) влияние, а във Франция наред с него и с еднаква сила и комунистическо, което ускорява борбата, то в САЩ тези две тенденции са твърде слаби. Съставителят на сборника поставя изброевите обективни условия според нас правилно и от верни марксистки позиции като предпоставка за изследване на актуални тенденции във функцията и развитието на литературата в тези страни.

За изходен пункт за разбиране и тълкуване на литературата е взето наложилото се в последно време в ГДР и излизало извън академичното знание схващане, че вникването в литературата не е само механично разбиране на произведенията ѝ, а така също установяване степента на въздействието им в действителността, проучване ролята на обществените институции, които произвеждат, разпространяват, подкрепят или критикуват, поощряват или затормозват литературното развитие (срв. излезлите в ГДР книги: „Функция и въздействие. Социологически изследвания в областта на литературата и изкуството“, Берлин, 1978; „Реализъмът през Ренесанса. Възприемане и отражение на света чрез художествената проза“, Берлин, 1977). Подобно схващане на литературата и функцията ѝ създава непосредствен контакт с обществената действителност и поражда нов интерес към реализма. Ако желаем литературата да помогне за промяна на съществуващите обществени отношения и да съдейства за развитие на по-висше политическо съзнание, за нейна изходна точка не ще бъде достатъчно наложилото се в края на 20-те години понятие за реализъм. При оценката на литературното търсене на обществени, исторически или морални опорни точки и перспективи в този процес литературното търсене трябва да изхожда от разбиране специфичните особености на епохата и от факта, че активното отношение между литература и общество може да се измери само по тяхното отношение към революционния процес на епохата. Това активно отношение между литература

и общество, което Роберт Вайман определя като „усвояване на действителността чрез литературата и на литературата чрез действителността“, се разглежда като основен признак на реализма. Може би тук е мястото да припомним схващането на Вайман, че едва през последните десетилетия е било допринесено за изясняване на въпроса за реализма, като при това той се присъединява към мнението на някои съветски литературоведи, че трябва да се преодолее шаблононите, неисторически представи за реализма. От позициите на марксистското литературознание той отрича съществуването на реализма като абсолютна категория извън историята и се изказва за едно понятие „реализъм“, което обхваща не само посредничеството между литература и общество, но и конкретните исторически условия, т. е. реализмът представлява за него сложен комплекс от взаимно влияещи се компоненти: отражение на действителността в нейното многообразие чрез интегриране на чисто описателни, изобразителни елементи с исторически предпоставки с цел осъществяване на посредничеството между изкуство и общество.

При капиталистическия строй обществени-те отношения се намират в разрез с една подобна активна и хармонична връзка между литература и общество. Противоречията в капиталистическото общество се проявяват и чрез литературното развитие особено от 60-те години насам, когато делът на реализма в литературата на капиталистическите страни нарасна значително и разкри лабилността на господстващите литературни институции. Пропаст дели демократичната, социалистическата и революционната функция на опозиционната литература от капиталистическия характер на производствените отношения. Това означава, че ако дадена литература се стреми да защити правото на човечност и социална справедливост, независимо от какви политически, религиозни или морални позиции и да става това, тя непременно ще достигне едно най-малкото проблематично, най-често обаче враждебно отношение към господстващата обществена система и начина на оценка там.

Тези специфични за капиталистическите страни особености невинаги са били еднакви, а са претърпявали съответни модификации. През 20-те години взеха превес опитите за радикално политизиране на литературата като знак на скъсване с буржоазното в нея и обявяването на революция в естетиката. Традиции бяха отхвърляни, а се търсеха нови художествени принципи, съответстващи на бъдещите социални отношения. Така ориентирите сочеа към социализъм и реализъм. През 30-те години антифашистките движения и народните фронтове създадоха широка база за прогресивно-демократични схващания в изкуството. При това изглеждаше, че социалните противоречия са изгладени и че буржоазните институции могат да обуздаят фашистката опасност. Тези илюзии от 60-те години насам

непрекъснато се изпират. Кризата на общественията система и на господстващата класа на капитализма не може да се приглуши и преиначи. Все повече слоеве на обществото изпитват на гърба си ограниченията на материалната и духовната свобода: безработици, младежи, учители, учени, работници-емигранти.

За правилното ориентиране и вникване в тази обстановка с цел отражение на действителността са необходими три неща: теория за реализма, съответстваща на епохата, теория за романа, по-специално за романа в страните на общата криза на капитализма и теория за сравнително изучаване на литературите. Ако се спрем в обратен ред на всяка от тези предпоставки, ще констатираме следното. Сравнителното литературознание през последното десетилетие отбеляза значителни успехи и постоянно наложи сравнението на литературните явления като особено ценен и плодотворен метод на работа. Взаимодействието на съвременните литератури не протича в затворена сфера, а в междулитературния обмен. Този процес се осъществява по различни начини, докосвайки много страни на обществения живот. Стыкването на противоположни идейни и естетически позиции допринася същевременно за сближаването на социално и духовно сродни възгледи и методи. Необходимо условие за сравнителното изучаване на литературите е вземане под внимание на базата, корените на всяка литература и насоките на нейното развитие. В тази област далеч не всичко е изяснено, все още липсват изследвания върху взаимоотношения и типология на главните европейски литератури.

Теорията за романа също се нуждае от по-нататъшно развитие в съответствие с измененията в епохата и съотношението на силите в международен и вътрешнодържавен мащаб. Според нас една от кризите на романа е вече изживяна. Особено трудно това стана в капиталистическите страни, където се говореше за загиване, отмиране на романа, за превеса на чисто техническите средства като телевизия, радио, магнетофон и видеофон при отразяване на събития и предаване на информация. Много черти на романа се промениха, той премина през различни форми, но продължи да съществува, стана по-актуален, дори процъфтява като жанр и започна да оказва все по-силно влияние върху ежедневието на хората. В тази връзка неволно си спомням думите на Ана Зегерс от 1973 г.: „Романът няма да загине. ... Когато душата на един човек се стреми да опознае душата на друг, тогава на него му е нужно художественото изображение. В наше време, когато светът, преодолявайки невраждебност и кръв, се движи към социализъм, на нас ни е необходимо отново и отново да узнаем какво става в душите на хората, а това познание ни дава романът.“

Известен парадокс на развитие показва теорията за реализма. Тази теория, която беше най-подробно и задълбочено разработена

на и която като движеща сила издържа изпитанието на социалистическото културно развитие, днес отново е обект на дискусия. Тук преди всичко трябва да се посочат факти, че в социалистическите страни са налице литературни позиции и начини на художествено изобразяване, които не се побират в схващанията за реализъм от 50-те години и които въпреки това съдействуват за развитие на социалистическо съзнание и мироглед. Миналите оценки на такива явления като декадентство, авангардизъм или модернизъм отново са на дневен ред. Непримиримотостта, с която реализмът се противопоставяше на модернистичните течения, произтичаха от борбата срещу формализма в изкуството през 50-те години. Тази борба беше исторически необходима като противодействие на стремежа на къснокапиталистическата буржоазия да прикрие собствената си идеологическа криза чрез дезидеологизиране на изкуството и чрез подкопаване на неговата познавателна функция. Така автори като Пруст, Кафка, Музил, Джойс, Уулф и др. не бяха издавани в ГДР и други социалистически страни, разглеждане на творчеството на „декадентите“ изобщо не стоеше на дневен ред, а известно време цареше и недоверие спрямо всякакви литературни експерименти и новаторства. Понастоящем това е преодоляно, без обаче постиженията на модернизма да са влезли в теорията на реализма чрез подходяща историческа оценка. Междувременно нараства броят на гласовете, които застъпват мнението, че модернизмът също е създал естетически ценности (Затонски), че някои от неговите литературни техники, както и част от естетическите му позиции са преминали в световната литература (Вайман) и че модернизмът е по-близък до реалността чрез опита си да изобрази моралния и обществения хаос на къснокапиталистическия свят, отколкото някои написани в стила на XIX в. истории, в които липсват всякакви обществени противоречия, а с това и възможността за активна намеса в обществените явления (Вихт). Дори там, където в буржоазната литература след Втората световна война се констатира дистанциране от социалните конфликти и бягство в естетизъм и психологизъм, трябва наред със загубата на обществената обективност и отстъпление от известни критически позиции да признаем съдържашото се в тези литературни прояви отрицание на съществуващия строй, израз на остатъка от отказана човечност или най-малкото едно натрупване на насочена срещу капитала жизнена енергия и противопоставящи се на манипулацията хуманистични стремежи. Все още е актуален въпросът, кои развити от модернизма изразни средства са намерили приложение в прогресивната литература в капиталистическите страни, както и в социалистическата литература, все още липсва анализ и функционално определение на конкретните явления в тази област.

На изключително важна тема е посветена статията на съветския учен Георги Анджапаридзе, в която той очертава мястото на „Романа за работническата класа в капиталистическите страни“ още от неговото създаване до 70-те години на нашия век. Човекът на труда, човекът сред трудовия процес заема своето място в световната литература от средата на XIX в. Това трябва да се разглежда като закономерно явление по време на индустриалната революция, когато за пръв път в човешката история огромни маси работници се въвличат в производствения процес и внезапно стават реална политическа сила на обществено развитие. Следователно възникването на „работническият роман“ е обусловено от условията на развитието и формирането на класата на пролетариата. Разбира се, невиният от своето създаване до наши дни този роман е играл еднаква важна роля, но той не е преставал да съществува. По всичко личи, че литературата, посветена на работническата класа, изпълнява двойна функция в капиталистическите страни. От една страна, тя е съставна част от общото литературно развитие, от друга страна обаче, тя се намира по отношение на своите идеи и на верността си към традиционните форми на реалистичната литература в опозиция спрямо литературата, която възниква от буржоазни изходни позиции. Този факт е ново потвърждение на Лениновото учение за двете култури.

Авторът привежда красноречив пример за жизнеността на работническата литература. В края на 50-те и началото на 60-те години буржоазните апологети заговориха за „теория на конвергенцията“ и „теория на индустриалното общество“, чрез които уж доказваха, че антагонистическите противоречия в капиталистическото общество се изглаждат под влиянието на научно-техническата революция и се подготвял постепенен преход от капитализъм към социализъм. Точно през тези години в много страни се стигна до разцвет на литературата за работническата класа. Достатъчно е да споменем книгите на Алън Силитоу, Сид Чаплин, Раймонд Уилямс в Англия или създадената във ФРГ група „Дортмунд 61“. Така литературата се оказа, както нерядко се случва в световен мащаб, чувствителен и точен сейсмограф, който безмилостно отбелязва всякаква степен на фалшифициране от страна на буржоазните институции.

За да обясни някои характерни черти на този вид литература, авторът цитира намерените потвърждения думи на Анри Барбюс за тенденцията в нея да се изобразява не отделен случай, не индивидуалното поведение или съдба, а колективни ситуации, които притежават голяма въздействаща сила. В действителност индивидът не се чувства потиснат от масата, а, напротив, като подкрепя мислите и действията на своята класа, придобива увереност в собствената си сила.

Въпреки огромното значение на научно-техническата революция за литературата марк-

систите литературоведи са единни, че предмет на творческото изображение винаги ще остане човекът, а не машината или процесът на технизирание. Тази постановка все повече се разпространява и в капиталистическите страни, макар че там все още се появяват „производствени романи“, в които преобладават технически термини и дори технически чертежи и диаграми. Това явление авторът обяснява както чрез изпреварването на техническото развитие спрямо социалното, така и чрез опита на авторите да заговорят с езика на техниката максимален брой читатели от определена област или професия.

В статията се набляга на проблема, че все още стоят открити въпросите за функцията на този тип романи, за резонанса им сред литературната критика и възприемане от читателя, за особеностите на структурата им, които произтичат от отношението между документалност и художествена измислица или за типологични аналогии и специфика на работническият роман в различни страни.

В статията си за „Политическото и естетическо диференциране в литературата на ФРГ“ Ханс Йоахим Бернхард извежда този процес от изменението в съотношението на силите през 60-те и началото на 70-те години, успехите на антиимпериалистическата борба, борбата за демократични промени във висшите учебни заведения, борбата срещу монопола в областта на пресата и от други характеризиращи епохата явления. За него една основна тенденция в литературата на ФРГ в средата на 70-те години е осъзнаването и осмислянето именно на тези явления, което води до съответно разбиране същността на епохата. Разбира се, не бива да се поддаваме на илюзията, че това е единствената тенденция в литературния процес в тази страна. Противодействието, което демократичната линия на развитие среща, е значително — достатъчно е да споменем имената на писатели като Петер Бам, Рудолф Кремер-Бадони, Ханс Хебе и Ернст Юнгер. Въпреки това авторът на статията е на мнение, че основният процес, характеризиращ литературната сцена във ФРГ в средата на 70-те години, е създаването на една последователно демократична литература, която разполага с голям обхват художествени възможности за пресъздаване на действителността. Особено висока оценка се дава на романите на Алфред Андерш и Петер Вайс, които съдържат важен за развитието момент: преодоляване на чисто моралната оценка на обществени процеси като предпоставка за значителни успехи при разбиране същността и тенденциите на епохата. За да подчертае тезата си, авторът разграничава тези писатели от други като Хайнрих Бьол („Загубената чест на Катарина Блум“), Петер Швайдер („... и вече си враг на държавата“) и Хайнер Кипхард („Март“), чиито герои стигат до убийство, самоубийство и психическо разстройство, и с това — до косвена критика на обществото, но не могат да мобилизират силите си,

за да оказат съпротива на задушаващата ги действителност.

Други характерни черти на процеса на диференциране в литературата на ФРГ Бернхард открива вповишеното използване на фиктивното и фантастичното като средство за реалистично изображение (Андерш, Хербургер), а също и в засилената историческа основа като средство за дистанциране, за което отличен пример са романите на Лион Фойхтвангер. В това отношение са показателни „Младост“ на Волфганг Кьопен или „Време за ставане“ на Август Кюн.

На проблема на историзма в съвременния роман на ФРГ е посветена и статията на Елвира Хьогеман-Ледвон. Вниманието ѝ е насочено предимно всички към положителните страни в тази област. Много подробно тя анализира романите на Август Кюн и Артур Тропман, които третира историята на работническата класа във ФРГ. Техните книги се явяват известно продължение на романите на Кристиан Гайслер, който пръв включи в творчеството си епизоди от историята на работническото движение. Статията съдържа и подробен анализ на „Калканът“ на Гюнтер Грас, когото авторката определя като „противник на революционни действия, привърженик на реформистки стратегии и все пак проявяващ желание да засегне актуални обществени проблеми“. За нея „Калканът“ се откроява преди всичко с митологичния принцип, който Грас поставя в центъра на историческото развитие и прави причина за възникването дори на класовото общество. Не бива да забравяме, че същевременно този писател проявява обществена ангажираност. Така през октомври 1980 г. той заедно с Хайрих Бьол и Зигфрид Ленц подписа отворено писмо, с което те отказват да публикуват в издателството на Шпрингер, защото това издателство не гарантира свободата на пресата и книгоиздаването и служи на целите за манипулиране на масите във ФРГ.

Много интересна е и статията на Тамара Балашова за „Реализма в западноевропейския роман на 60-те и 70-те години“. Авторката построява изложението си върху схващането, че измененията в художествената литература в Западна Европа от края на 60-те години насам и историческите събития са комплекси от явления, които взаимно си влияят. Социалните разтърсвания водят след себе си колебания в естетическите позиции, и то по начин, който литературоведите рядко правилно предвиждат. Обратното е също възможно: дълго време преди университетите да станат център на вълнения и демонстрации, а левите печатни органи да поощряват нарастващия революционен процес, литературата започна да развенчава легендата за процъфтяващото капиталистическо общество, например чрез книги като „Блуждаеща светлина и огън“ на Макс фон дер Грюн, „Найлоновата епоха“ на Елза Триоле или „Скуката“ и „Автоматът“ на Алберто Моравия.

Други актуални въпроси, посветени на важни за литературата проблеми, се третира в

статията „Октомврийската революция, съвременният революционен процес и литературата на САЩ“, „Афро-американското освободително движение през 60-те години и неговата литература“, „Изменения в мирогледните позиции и литературната перспектива на английския роман“; статии са посветени на Е. М. Форстър, Вирджиния Уулф, Ралф Фокс и Алик Уест, на френския антивоенен роман и др.

Сборникът завършва със статията на Ева Манске, посветена на „Индивид и общество в американската проза на 70-те години“. Авторката се спира на факта, че изострянето на общата криза на капитализма и произлизащото от нея засилване на класовите борби предизвикват промени в мисленето и световизждането на много буржоазно-хуманистични писатели в САЩ през последните години. Същевременно тези промени карат буржоазните философи и идеолози да търсят нови „решения“ на социалните противоречия и чрез тях да се противопоставят на демократичните и антимонополистични движения в собствената си страна, да ги канализират и неутрализират. Доказателство за тези опити на капиталистическата културна индустрия да използва в свой интерес конюнктурата в рамките на класовата борба са „носталгичната вълна“ и разпространението на историческите тривиални романи в последно време. Чрез тях осъзнаването на изгубената връзка с историята, която милиони американци чувствуват, се оформя като пазарна празнина, която монополите по комерсиален начин попълват. В тази връзка да припомним няколко реда от сп. „Тайм“ от 1977 г., където се подчертава, че след 30-те и 40-те години, които родиха „Отнесени от вихъра“ и „Вечната Амбър“, отново в несравнимо висока степен американците бягат колективно в миналото. А ето и цифрите: през 1976 г. са били издадени 150 исторически романа, много от тях едновременно и в джобен формат, а продадени — общо 40 милиона екземпляра, т. е. по две книги всяка секунда.

Буржоазно-хуманистичните писатели се противопоставят на тези господстващи тенденции, като усилят им са насочени към изясняване мястото на индивида в днешното буржоазно общество, бъдещето на хората и др. Сериозната американска проза на 60-те и 70-те години доказва стремежа на много писатели в САЩ да осъзнаят и претворят художествено личните и социалните конфликти на човека в американското общество. Писателите като Бърнард Маламуд, Сол Белов, Джеймс Оутс, Джеймс Болдуин, Курт Вонегът, Джоузеф Хелър, Томас Пинчън, Норман Мейлър и др. разкриват по различен начин и с различна яснота последствията от обществения упадък и изразяват често иронично и сатирично неудоволствието си от деформиращото и разрушително ежедневие на „американския начин на живот“. Кризисните явления в капиталистическия свят накараха някои от писателите да дават песимистични прогнози за развитието на Америка и човечеството. Тази тен-

денция намери израз през последните години в творчеството на по-млади писатели като Томас Пинчън, Джон Барт, Доналд Бартълми, Джон Хоокс, които представляват т. нар. „авангардно течение“ на литературния поток в САЩ.

Към най-значителните новости на последните години спада и „документалната проза“, при която писателят прибегва до фактология и историзъм. Джеймс Джоунс, Гор Видал, Уилям Стайрън, Труман Кълоути и др. дадоха майсторски пример за този вид проза, при която романът в желание за постигане на автентичност се развива в посока на репортажност, есеистика или социологическа документираност.

Критическо отношение към действителността откриваме в романа на Роналд Сюкъник „Навън“, в който той пресъздава американската реалност в началото на 70-те години. Характерни феномени на американското ежедневие като тероризъм, насилие, бруталност на полицията, студентски вълнения, наркомания и др. се редуват безредно, създавайки атмосфера на преследване, заплаха и несигурност. Героите са няколко десетки, без развитие на характера, без собствена физиономия, по-скоро само имена. Тази анонимност, безизходност и бягство от действителността са внушени чрез самото заглавие „Навън“ (към Нищото) и чрез края на книгата, който представлява... празни страници. По такъв начин социалната критика прелива в описание на света като хаос, като въртене в кръг без начало и край, като замаяна на логичното с произвол-

ното и обратното. Явно, че на автора не достига зрелост на изходните позиции и прозрение в развитието на обществото.

В други романи от началото на 70-те години се прави опит чрез задълбочен психологизъм да се покаже заплахата срещу човешката индивидуалност от страна на социални механизми и институции. Така Джозеф Хелър в романа си „Нешо се случи“ предприема в монологична форма безмилостен и ироничен анализ на човешкото и морално падение на своя герой, което е свързано едновременно с неговото издигане в обществото. Критиката на унищожението на индивидуалността е съпроводена от разкриване на обществените отношения: главно чрез сатира са разобличени манипулирането, експлоатацията и разрушаването на личността в дишното капиталистическо общество. „Кой съм аз?“ — пита главният герой, убеден, че сам той е частица от голямото зло: — „Струва ми се, че вече разбрах. Аз съм една пръчка, един откъснат, пропит от вода клон и се движва със себеподобните си сред тази неделя (за съжаление) пред бога нация, където има свобода и справедливост за всички, които достатъчно бързо посегнат и ги грабнат под носа на другите.“

Въз основа на тези различни тенденции авторката определя като комплициран и противоречив процеса на търсене на много американски писатели, който говори за наченки и предпоставки за развитие на критическо-реалистична литература в САЩ.

Веселин Вапорджиев

Хроника

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА СЕСИЯ ПО СЛУЧАЙ 100-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ЙОРДАН ЙОВКОВ

На 27 и 28 ноември 1980 г. в гр. Толбухин се състоя Международна научна сесия по случай 100-годишнината от рождението на Йордан Йовков, организирана от Института за литература при БАН, Съюза на българските писатели, Комитета за култура и Окръжния комитет на БКП и ОНС — гр. Толбухин. В работата на сесията взеха участие изтъкнати български литературоведи, писатели и литературни критици от няколко поколения. За големия интерес на световната общественост към делото на големия наш писател-хуманист са показателни докладите и изказванията на редица учени и литературни от чужбина — Испания, Англия, Югославия, Чехословакия, Румъния. Освен това гости на сесията бяха

културни дейци и преводачи от СССР, ГДР и Унгария.

В почетния президиум на сесията присъстваха: от Толбухин — първият секретар на ОК на БКП Димитър Димитров, председателят на Изпълкома на ОНС Костадин Станев, секретарят на ОК на БКП Атанас Илиев, първият секретар на Общинския комитет на БКП Кольо Добрев, първият зам.-председател на ОНС Теменуга Янкова, от София — директорът на Института за литература при БАН проф. д-р Тончо Жечев, зам.-председателят на Съюза на българските писатели Андрей Гуляшки, акад. Петър Диневков, проф. Гочо Гочев, проф. Велчо Велчев, писателите Ивайло Петров, Петър Славински, Любен Петков, Стефан Поптошев, дъщерята и внукът на писателя — Елка Йовкова и Боян Попов, видни дейатели на изкуството и културата.

Първият секретар на ОК на БКП в Толбухин Димитър Димитров прочете поздравител-